

Ülviyyə Nadir qızı ƏMİROVA

UNEC, doktorant

Dövlət Statistika Komitəsi Aparatının İnsan resursları və hüquq şöbəsinin aparıcı məsləhətçisi

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA İŞĞALDAN AZAD EDİLMİŞ ƏRAZİLƏRƏ
DÖVLƏT DƏSTƏYİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ**

Xülasə

Məqalədə məqsəd sistemli təhlil əsasında Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinin bərpa və inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri araşdırmaqdır. Sistemli təhlil əsasında bu rayonların bərpa və inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri araşdırılır. Mövcud dəstək mexanizmlərinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi təqdim edilir və onların təkmilləşdirilməsi yolları təklif olunur. Həyata keçirilən proqramların institusional, iqtisadi və sosial aspektlərinə xüsusi diqqət yetirilir.

Tədqiqat sistemli və institusional təhlil metodlarına, statistik tədqiqatlara, müqayisəli təhlillərə və ekspert qiymətləndirmələrinə əsaslanır. Tədqiqat Azərbaycanın ərazi reabilitasiyasına yanaşmasını təhlil etmək üçün Pol Kolyerin münaqişədən sonrakı bərpa modelini tətbiq edir və üç əsas mərhələdən ibarət uyğunlaşdırılmış çərçivə təklif edir: sabitləşmə, transformasiya və konsolidasiya. Tədqiqatlar göstərir ki, Azərbaycanda dövlət dəstəyi mexanizmləri üç əsas sahəyə yönəlib: infrastrukturun bərpa, iqtisadi reabilitasiya və sosial dəstək. Bu mexanizmlərin effektivliyi statistik məlumatlar və müqayisəli təhlil vasitəsilə təhlil edilir.

Tədqiqatın nəticələri institusional bazanın gücləndirilməsi, innovativ maliyyə alətlərinin inkişaf etdirilməsi, inkişaf proqramlarının sosialyönümlülüyünün artırılması, müasir idarəetmə texnologiyalarının tətbiqi, effektiv monitorinq və qiymətləndirmə mexanizmlərinin işlənilməsi yolu ilə dövlət dəstəyi mexanizmlərinin daha da təkmilləşdirilməsinə ehtiyac olduğunu göstərir. Tədqiqat belə nəticəyə gəlir ki, dövlət dəstəyi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla ölkənin spesifik şəraitinə uyğunlaşdırılmış davamlı proses olmalıdır.

Açar sözlər: dövlət dəstəyi, regional inkişaf, münaqişədən sonrakı yenidənqurma, iqtisadi reabilitasiya, infrastrukturun inkişafı.

JEL: L51; J43 UOT 332.025.12

UOT: 331

DOI: <https://doi.org/10.54414/OQOD4995>

Giriş

Tədqiqatın aktuallığı postsovet məkanının müasir tarixində görünməmiş hal olan Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərinin bərpa və inkişafı proseslərinin elmi dərk edilməsinin zəruriliyi ilə bağlıdır. Bu ərazilərin ölkənin sosial-iqtisadi məkanına reintegrasiyası vəzifələrinin miqyası istifadə olunan dövlət dəstəyi mexanizmlərinin sistemli təhlilini və onların təkmilləşdirilməsi üçün elmi əsaslandırılmış tövsiyələrin işlənilməsinə tələb edir.

2020-ci ildə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edildikdən sonra işğaldan azad edilmiş

ərazilərin reintegrasiyası və inkişafı dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən biri olub. Dövlət infrastrukturun, iqtisadi potensialın bərpasına və məcburi köçkünlərin geri qayıtması üçün şəraitin yaradılmasına yönəldilmiş bu regionlara hərtərəfli dəstək proqramı hazırlayıb.

Uğur üçün əsas amillər bunlardır:

- Ərazi inkişafına sistemli yanaşma
- Dövlət resurslarından səmərəli istifadə
- Şəxsi investisiyaların cəlb edilməsi
- Müasir texnologiyaların tətbiqi
- İnkişaf proqramlarının sosial yönümlü olması

Tədqiqat metodologiyası. Tədqiqat sistemli və institusional təhlil metodlarına, statistik tədqiqatlara, müqayisəli təhlillərə və ekspert qiymətləndirmələrinə əsaslanır. İnformasiya bazasını Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları, statistik məlumatlar, dövlət inkişaf proqramlarının materialları və beynəlxalq təşkilatların materialları təşkil edirdi.

Tədqiqatın nəzəri əsası

Ərazilərin münaqişədən sonra yenidən qurulmasına dövlət dəstəyinin iqtisadi mexanizmləri təhlil edilərkən iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinə müxtəlif yanaşmalar mühüm nəzəri əhəmiyyət kəsb edir. Keynsçi yanaşma ərazilərin bərpa və inkişafı proseslərinə dövlətin fəal müdaxiləsinin zəruriliyini əsaslandırır [1]. Neoklassik yanaşma bazar mexanizmlərinin və özəl təşəbbüsün rolunu vurğulayır [2]. İnstitusional yanaşma effektiv institusional mühitin yaradılmasının vacibliyini vurğulayır.

Sosial inteqrasiya və uyğunlaşma nəzəriyyələri xüsusi diqqətə layiqdir, çünki onlar azad edilmiş ərazilərdə əhalinin sosial reinteqrasiyası proseslərini başa düşmək üçün nəzəri əsas yaradır [3]. Sosial kapital və sosial şəbəkələr anlayışları sabit sosial əlaqələrin və strukturların formalaşma mexanizmlərini təhlil etməyə imkan verir [4].

Ərazilərin münaqişədən sonra yenidən qurulmasına dair nəzəri yanaşmaların araşdırılmasına institusional nəzəriyyənin fundamental anlayışlarını tədqiq etmək məqsədəuyğundur. Duqlas Nortun əsərlərinə görə, ərazilərin sosial-iqtisadi transformasiyası proseslərində institusional mühit həlledici rol oynayır [5]. Münaqişədən sonrakı yenidənqurma kontekstində Paul David və Brayan Artur tərəfindən işlənib hazırlanmış yoldan asılılıq konsepsiyası xüsusi əhəmiyyət kəsb edir [6,7]. Bu konsepsiya bizə tarixən formalaşmış institusional strukturların mövcud ərazilərin bərpa və inkişafı proseslərinə necə təsir etdiyini anlamağa imkan verir.

Oliver Uilyamsonun tranzaksiya xərcləri nəzəriyyəsi münaqişədən sonrakı bərpa mexanizmlərinin nəzəri başa düşülməsinə mühüm töhfə verdi [8]. Azad edilmiş ərazilərə dövlət dəstəyi kontekstində bu nəzəriyyə müxtəlif institusional mexanizmlərin səmərəliliyini təhlil

etməyə və təsərrüfat fəaliyyətinin təşkilinin optimal formalarını müəyyən etməyə imkan verir.

Svetlana Kirdina tərəfindən hazırlanmış institusional matrislər nəzəriyyəsi xüsusi diqqətə layiqdir. Bu nəzəriyyə münaqişədən sonrakı yenidənqurma prosesində iqtisadi, siyasi və ideoloji institutlar arasında münasibətlərin təhlili üçün metodoloji vasitə təqdim edir [9]. Dövlət dəstəyi mexanizmlərinin öyrənilməsi kontekstində ərazi inkişafının səmərəli idarə olunması sisteminin formalaşmasında baza institutlarının rolunun dərk edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin inkişafının məkan aspektlərini nəzərdən keçirərkən regional inkişaf konsepsiyaları mühüm nəzəri əhəmiyyət kəsb edir. Fransua Perroun artım qütbü nəzəriyyəsi bərpa olunmuş ərazilərdə iqtisadi inkişaf mərkəzlərinin formalaşma mexanizmlərini başa düşmək üçün nəzəri əsas yaradır [10]. Öz növbəsində Qunnar Myrdalın kumulyativ səbəbiyyət nəzəriyyəsi iqtisadi artımın və inkişafın kosmosda yayılma mexanizmlərini təhlil etməyə imkan verir.

Torsten Hägerstrand tərəfindən bərpa edilmiş ərazilərdə yeni texnologiyaların və idarəetmə təcrübələrinin yayılması proseslərinin təhlilinə tətbiq oluna bilən innovasiyaların yayılması konsepsiyası böyük nəzəri maraq doğurur [11]. Avqust Leç tərəfindən iqtisadiyyatın məkan təşkili nəzəriyyəsi məhsuldar qüvvələrin yerləşdirilməsinin optimallaşdırılması və iqtisadiyyatın səmərəli məkan strukturunun formalaşdırılması üçün metodoloji əsas verir [12].

Münaqişədən sonrakı yenidənqurmanın sosial aspektləri kontekstində İohan Qaltunqun sülh quruculuğu və Barbara Pozemanın sosial yenidənqurma konsepsiyaları xüsusi nəzəri əhəmiyyət kəsb edir [13, 3]. Bu nəzəri yanaşmalar münaqişədən sonrakı yenidənqurma prosesində sosial, iqtisadi və siyasi problemlərin kompleks həllinin zəruriliyini vurğulayır.

Pol Kollierin münaqişədən sonrakı bərpa modeli münaqişədən sonra ərazilərin bərpasının mərhələlərini və mexanizmlərini başa düşmək üçün nəzəri çərçivə təqdim edir [14]. Bu modeldə münaqişədən sonrakı ərazilərin davamlı inkişafının təmin edilməsində iqtisadi amillərin və institutların roluna xüsusi diqqət yetirilir. Pol

Kollier müxtəlif ölkələrdə münaqişə və münaqişədən sonrakı inkişafı bağlı geniş araşdırmalara əsaslanaraq, münaqişədən sonrakı bərpanın hərtərəfli modelini işləyib hazırlamışdır. P. Kollierin modelinə əsasən uğurlu bərpa iqtisadi inkişafa kompleks yanaşma, minimum 10 ili əhatə edən uzun müddətli və güclü siyasi iradə, əhəmiyyətli maliyyə, texnoloji və insan resursları, bərpa prosesinin müxtəlif iştirakçıları arasında effektiv koordinasiya və dəyişən şərtlərə cavab vermən çevik idarəetmə tələb edir: Bu model beynəlxalq təşkilatlar və hökumətlər tərəfindən münaqişədən sonra bərpanın planlaşdırılmasında geniş istifadə olunur, baxmayaraq ki, o, hər bir ölkənin və ya regionun spesifik şəraitinə uyğunlaşma tələb edir.

Qeyd edək ki, ilk onillikdə yeni münaqişə riski yüksəkdir [15,16]. Bu prosədə məhdud resurslar və dövlət qurumlarının iştirakının yetərli olmaması, sosial gərginlik, bərpadan əldə edilən faydaların qeyri-bərabər paylanması müşahidə edilə bilər. Bunun üçün isə həyata keçirilən iqtisadi siyasətin sürətli nəticələr və uzunmüddətli inkişaf arasında balans üzərində qurulması, bərpa olunan ərazilərdə daimi iş yerlərinin yaradılmasına üstünlüyün verilməsi və insan kapitalının inkişafı, bu istiqamətdə özəl sektora dəstək və ən əsası təbii resursların səmərəli idarə edilməsi zəruri hesab olunur. Bu prosədə beynəlxalq dəstəyin rolu kimi isə texniki yardım, maliyyə dəstəyi və donör yardımının koordinasiyası, təhlükəsizlik zəmanətləri, müəsisələrin qurulmasında köməklik ön plana çıxır.

P. Kollier modelinin Azərbaycan ərazilərinin bərpasına tətbiqi məsələlərini araşdırmaq fikrimizə aktualdır və bu istiqamətdə məqaləmizdə həm mərhələlərin, həm də Azərbaycan üçün spesifik ola biləcək mexanizmlərin təklif edilməsinə kömək edə bilər.

3. Dövlət dəstəyinin əsas istiqamətləri: təhlil və inkişaf

Müasir şəraitdə dövlət dəstəyi sosial-iqtisadi infrastrukturun bərpasına və inkişafına yönəlmiş çoxşaxəli prosesdir. Dövlət dəstəyinin əsas istiqamətlərini üç əsas istiqamətə bölmək olar: inf-

rastrukturun bərpası, iqtisadi reabilitasiya və sosial dəstək. Bunların hər birini ayrı-ayrılıqda təhlil edək.

1. İnfrastrukturun bərpası

İnfrastrukturun bərpası üzrə dövlət dəstəyi avtomobil yollarının, o cümlədən strateji əhəmiyyətli Füzuli-Şuşa avtomobil yolunun tikintisi və yenidən qurulması, enerji təchizatının bərpası və smart şəbəkələrin yaradılması, su təchizatı və suvarma sistemlərinin inkişafı, yeni hava limanlarının tikintisi (Füzuli, Zəngilan, Laçın) və müasir telekommunikasiya şəbəkələrinin yaradılmasına yönəldilmişdir.

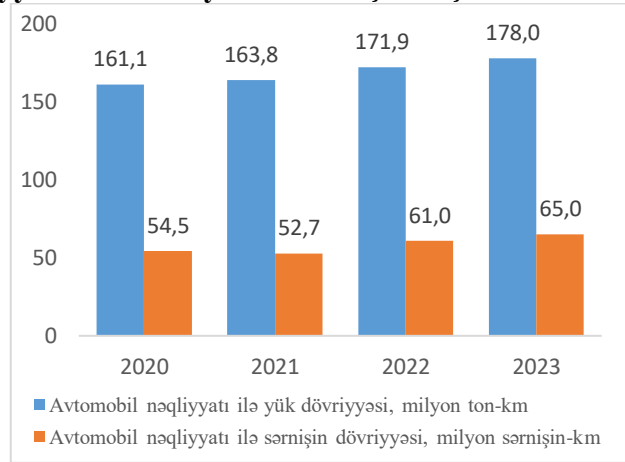
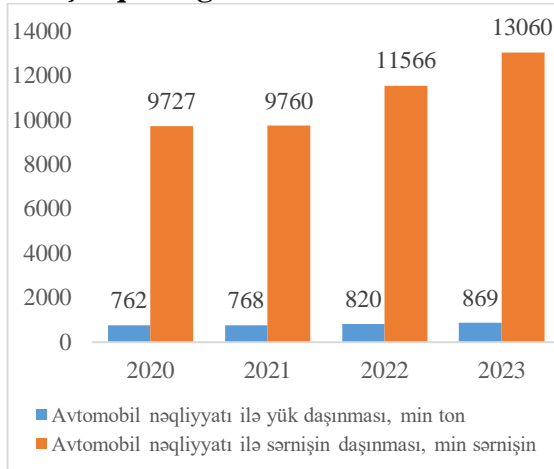
Prioritet istiqamətlərindən biri yolların tikintisi və yenidən qurulmasıdır ki, onların sırasında Füzuli-Şuşa yolu strateji əhəmiyyət kəsb edir. Bu layihə təkcə iqtisadi deyil, həm də sosial əhəmiyyət kəsb edir, regionların nəqliyyat əlçatanlığının və əlaqəsinin yaxşılaşdırılmasına töhfə verir.

Təhlil göstərir ki, 2023-cü ildə 2020-ci ilə nisbətən avtomobil nəqliyyatı ilə yük daşıma və yük dövriyyəsi Qarabağ İR üzrə 1,2 dəfə, Şərqi Zəngəzur İR üzrə isə 1,1 dəfə, sənişin daşıma analoji olaraq 1,5 və 1,3 dəfə artmışdır. Avtomobil nəqliyyatı ilə sənişin dövriyyəsi Qarabağ İR üzrə 1,4 dəfə, Şərqi Zəngəzur İR üzrə isə 1,2 dəfə çoxalmışdır. Yeni hava limanlarının (o cümlədən Füzuli, Zəngilan və Laçın hava limanlarının) tikintisi infrastrukturun inkişafına xidmət edir. Qeyd edək ki, Füzuli, Zəngilan hava limanları artıq istifadəyə verilib, Laçın hava limanı isə 2025-ci ildə tikilib başa çataraq istifadəyə verilməsi gözlənilir və bu məqsədlə beynəlxalq hava limanının tikintisi üçün gətirilən malların idxal gömrük rüsumundan azad edilməsi müddəti 2025-ci ilədək uzadılıb [17].

İnfrastrukturun bərpasında həmçinin enerji təchizatının bərpası və enerji resurslarından sabit və səmərəli istifadəyə imkan verən smart şəbəkələrin yaradılması mühüm aspektdir. Su təchizatı və suvarma sistemlərinin inkişafı iqtisadi artım və əhalinin həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün lazımı şəraitin yaradılmasına xidmət edir.

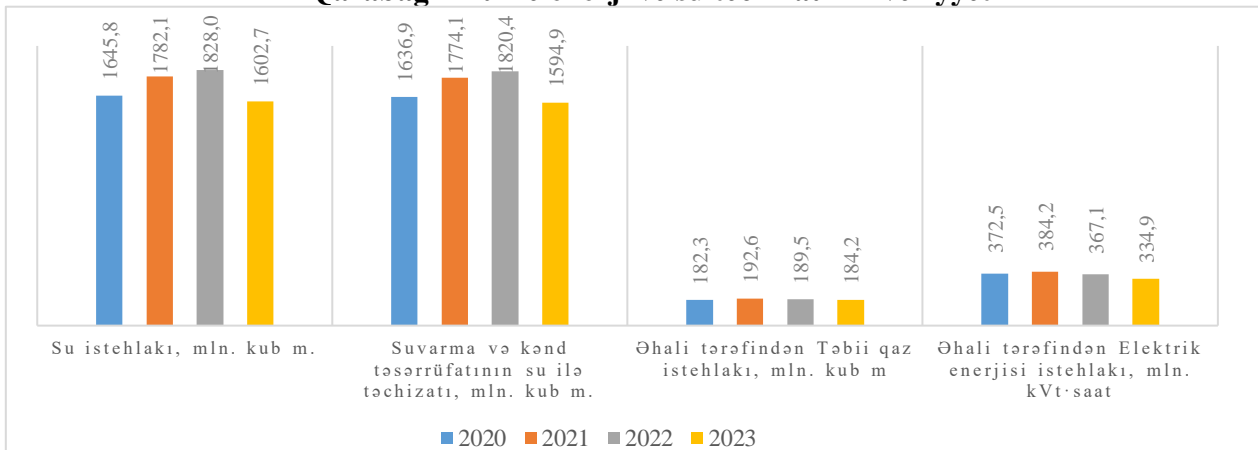
Diaqram 1

Şərqi Zəngəzur İR üzrə avtomobil nəqliyyatı vasitəsilə yük və sərnişin daşımaları

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/regions/>

Diaqram 2.

Qarabağ İR üzrə enerji və su təchizatının vəziyyəti

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/regions/>

Təhlil göstərir ki, son illər bütün göstəricilərdə azalma müşahidə edilmişdir. Bu əslində təchizat xətlərində su və enerji itkisinin azalması istiqamətində görülən işlərin nəticəsidir ki, bu da müsbət qiymətləndirilə bilər.

Digər mühüm sahə regionların qlobal iqtisadiyyata inteqrasiyasını asanlaşdıran və həyat səviyyəsini yaxşılaşdıran müasir telekommunikasiya şəbəkələrinin yaradılmasıdır. Təhlil göstərir ki, 2020-2023-cü illər ərzində poçt xidmətlərinin həcmi 0,6 dəfə, telekommunikasiya xidmətlərinin həcmi 1,4 dəfə, informasiya və rabitə xidmətlərindən əldə edilən gəlir isə 1,5 dəfə artmışdır.

2. İqtisadi reabilitasiya

İqtisadi reabilitasiya üzrə dövlət dəstəyi xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması, müəssisələr üçün vergi güzəştlərinin həyata keçirilməsi, kiçik və orta biznesə dəstək, aqrar-sənaye kompleksinin inkişafı və sənaye istehsalına investisiyaların stimullaşdırılmasına yönəldilmişdir.

Ölkəmizdə münafiqədən sonra işğaldan azad edilmiş ərazilərdə iqtisadi reabilitasiyanın həyata keçirilməsinə xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması daxildir. AR Prezidentinin 28 may 2021-ci il tarixli 1347 sayılı Fərmanı ilə Ağdam Sənaye parkı və 4 oktyabr 2021-ci tarixli 1453 sayılı Fərmanı ilə Araz Vadisi İqtisadi Zonası Sənaye Parkı yaradılmışdır. Bu sənaye parkları

nın əsas məqsədləri işğaldan azad edilmiş ərazilərin iqtisadi dirçəldilməsi ilə yanaşı, bu ərazilərdə sənaye potensialının və rəqabətqabiliyyətli istehsalın inkişafı, sahibkarlığın və məşğulluğun dəstəklənməsidir. Bu sənaye parkları həm də investisiya cəlb etməyə və sahibkarlığın inkişafını stimullaşdırmağa imkan verir. Bu prosesdə mühüm alət vergi yükünün azaldılmasına və biznesin dəstəklənməsinə kömək edən müəssisələr üçün vergi güzəştləridir. Qeyd edək ki, sənaye parklarının vergi imtiyazlarına rezidentlərin mənfəət, əmlak, torpaq vergisindən tam azad olmaları və idxal olunan texnika, texnoloji avadanlıqlar və qurğuların ƏDV-si və gömrük rüsumunun tətbiq edilməməsi əlverişli sahibkarlıq mühitini formalaşdırmışdır. Nəticədə Araz Vadisi İqtisadi Zonası Sənaye Parkına 2024-cü ilin sonuna 78,7 milyon ABŞ dolları, Ağdam Sənaye Parkına 152,8 milyon ABŞ dolları həcmində investisiya yatırılıb. Sənaye Parklarında analoji olaraq 2020 və 2287 iş yeri açılıb.

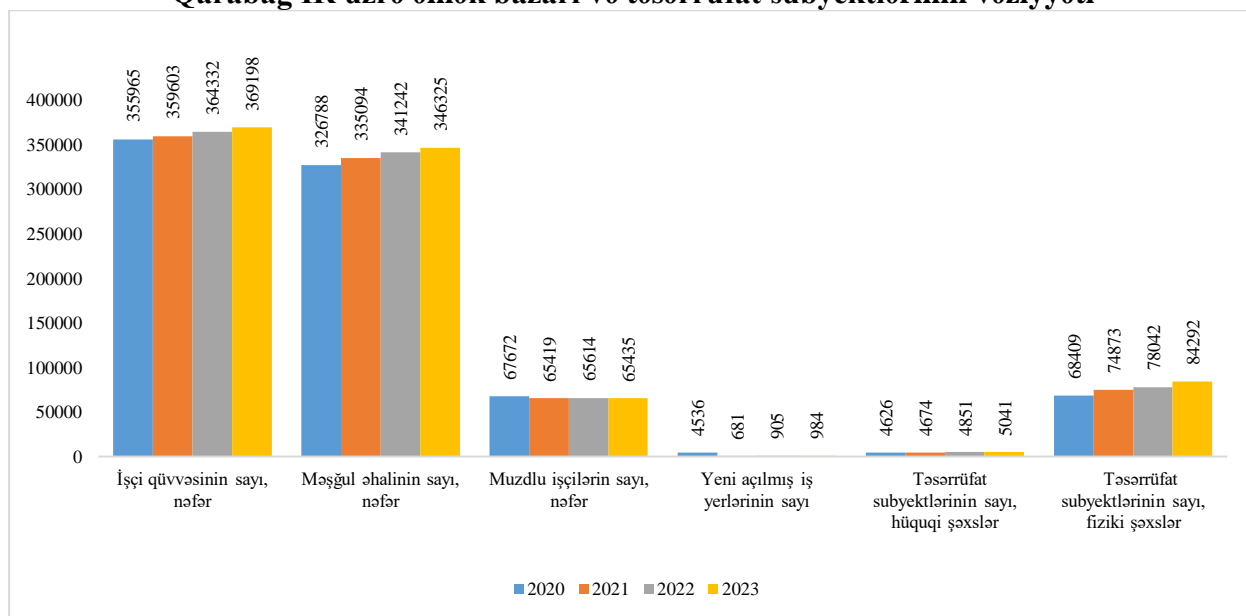
Kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi, aqrar-sənaye kompleksinin inkişafı və sənaye istehsalına investisiyaların stimullaşdırılması iqtisadiyyatın bərpasında və yeni iş yerlərinin yaradılmasında mərkəzi rol oynayır. Bu tədbirlər ölkədə sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılması və iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşdırılması məqsədi daşıyır.

3. Sosial dəstək

Sosial dəstək xüsusilə vətəndaşların qayıdışı kontekstində dövlət siyasətinin tərkib hissəsidir. Geri qayıdan vətəndaşlar üçün mənzillərin tikintisi, məktəb, xəstəxana, mədəniyyət evləri kimi sosial infrastruktur obyektlərinin yaradılması sosial sabitliyin bərpasına, əhəlinin həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönəlib. Peşəkar ixtisasartırma proqramları və məşğulluğa dəstək vətəndaşların əmək bazarına inteqrasiyasını asanlaşdırır, turizm infrastrukturunun inkişafı isə iqtisadi artım və iş yerlərinin yaradılması üçün yeni imkanlar açır.

Diaqram 3.

Qarabağ İR üzrə əmək bazarı və təsərrüfat subyektlərinin vəziyyəti

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/regions/>

Təhlil göstərir ki, 2020-2023-cü illər ərzində işçi qüvvəsinin sayı 13233 nəfər, məşğul əhəlinin sayı 19537 nəfər, hüquqi şəxslərin sayı 415 ədəd, fiziki şəxslərin sayı isə 1,2 dəfə artıb. 2021-ci ilə nisbətən 2023-cü ildə yeni açılan iş yerlərinin sayı 1,4 dəfə artmışdır.

Beləliklə, yuxarıdakıları ümumiləşdirərək Azərbaycan ərazilərinin münafiqədən sonra bərpası üçün P.Kollier modelinin xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi təkmilləşdirib strukturlaşdırılmağı təklif edə bilərik.

Cədvəl 1.

Azərbaycan ərazilərinin münafiqşədən sonra bərpası üçün əsas istiqamət və tədbirlər

Mərhələlər	İstiqamət və mexanizmlər	Tədbirlər
Stabiləşmə mərhələsi üzrə	<ul style="list-style-type: none"> Ərazilərin minalardan təmizlənməsi və təhlükəsizliyin təmin edilməsi Məcburi köçkünlərin (məcburi köçkünlərin) geri qayıtmasının təşkili Ərazilərin vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və bərpa işlərinin planlaşdırılması 	<ul style="list-style-type: none"> Sərhəd təhlükəsizliyinin təmin edilməsi Ekoloji risklərin monitorinqi Bərpa göstəriciləri sisteminin işlənilib hazırlanması
	<p>Əsas infrastrukturun bərpası:</p> <ul style="list-style-type: none"> Elektrik təchizati Su təchizati Yollar və körpülər Telekommunikasiya 	<ul style="list-style-type: none"> “Ağıllı” infrastrukturun inkişafı “Ağıllı şəhərlər” təcrübəsindən istifadə (Ağdam, Füzuli) Yaşıl texnologiyaların və bərpa olunan enerjinin tətbiqi Nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı (Zəngəzur dəhlizi)
Transformasiya mərhələsi üzrə	<p>İqtisadi mexanizmlər:</p> <ul style="list-style-type: none"> Xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması Biznes üçün vergi güzəştlərinin həyata keçirilməsi Aqrar-sənaye kompleksinin inkişafı Sənaye obyektlərinin bərpası Turizm potensialının inkişafı 	<ul style="list-style-type: none"> Dövlət investisiyaları və şəxsi kapitalın cəlb edilməsi Beynəlxalq maliyyələşdirmə Dövlət-özəl tərəfdaşlıq Xüsusi inkişaf fondlarının yaradılması
	<p>İnstitusional inkişaf:</p> <ul style="list-style-type: none"> Effektiv yerli idarəetmə sisteminin yaradılması Dövlət xidmətlərinin inkişafı Rəqəmsal idarəetmə texnologiyalarının tətbiqi Sahibkarlığa dəstək mərkəzlərinin yaradılması 	<ul style="list-style-type: none"> Yerli əhali üçün iş yerlərinin yaradılması Kiçik və orta biznesin inkişafı Gənclərin sahibkarlığına dəstək Peşə təhsilinin inkişafı Ekoloji tarazlığın qorunması Beynəlxalq inkişaf proqramlarında iştirak Beynəlxalq təşkilatlarla koordinasiya
Konsolidasiya mərhələsi üzrə	<p>İqtisadi diversifikasiya:</p> <ul style="list-style-type: none"> İqtisadiyyatın qeyri-resurs sahələrinin inkişafı İnnovativ istehsala dəstək Regional iqtisadi layihələrə inteqrasiya İxrac potensialının inkişafı 	<ul style="list-style-type: none"> Bərpa prosesinin şəffaflığının təmin edilməsi Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi Müasir tikinti texnologiyalarından istifadə İnnovativ idarəetmə üsullarının tətbiqi
	<p>Sosial inkişaf:</p> <ul style="list-style-type: none"> Təhsil sisteminin gücləndirilməsi Səhiyyənin inkişafı Mədəni irsin qorunması Sosial infrastrukturun inkişafı 	<ul style="list-style-type: none"> Demoqrafik proseslərin idarə edilməsi Resurslardan istifadənin səmərəliliyinin monitorinqi Sosial münafiqşələrin qarşısının alınması

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilib

Dövlət dəstəyi mexanizmlərini təkmilləşdirmək üçün institusional inkişaf, təşkilati strukturlar və iqtisadi mexanizmlərlə bağlı bir neçə əsas istiqamət müəyyən edilə bilər.

İlk növbədə, normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsinə diqqət yetirmək lazımdır. Bura dövlət-özəl tərəfdaşlıq mexanizmlərinin inkişafı, həmçinin investorların hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi daxildir. Bu tədbirlər biznesin aparılması üçün daha sabit və proqnozlaşdırıla bilən şərait yaradacaq.

İkincisi, təşkilati strukturların inkişafı da diqqət tələb edir. Vacib addım müxtəlif dövlət və özəl qurumlar arasında qarşılıqlı əlaqəni asanlaşdıracaq vahid koordinasiya mərkəzinin yaradılmasıdır. Bundan əlavə, müasir idarəetmə metodlarından istifadə və monitorinq sisteminin

inkişafı idarəetmə proseslərinin səmərəliliyini artıracaqdır.

Üçüncü istiqamət iqtisadi mexanizmlərdir. Bu kontekstdə maliyyə alətlərinin inkişafı, o cümlədən ixtisaslaşmış fondların yaradılması və layihələrin maliyyələşdirilməsi mexanizmləri nəzərdən keçirilməlidir. İnnovativ maliyyə alətlərinin tətbiqi həm də investorlar üçün maliyyə resurslarının əlçatanlığını əhəmiyyətli dərəcədə artırabilir.

Nəhayət, investisiya siyasətinin təkmilləşdirilməsi kompleks yanaşmanın tərkib hissəsidir. Investisiyaya dəstək infrastrukturunun inkişafı, effektiv risklərin idarə edilməsi sistemlərinin yaradılması və investisiyaların sığortalınması mexanizmlərinin inkişafı vacibdir. Bu tədbirlər daha əlverişli investisiya mühitinin təmin

edilməsinə və iqtisadiyyata əlavə resursların cəlb edilməsinə yönəlib.

Nəticə

Araşdırma göstərdi ki, Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərinin bərpa və inkişafı məqsədilə həyata keçirilən dövlət dəstəyi mexanizmləri mürəkkəb və çoxşaxəlidir. Həmçinin işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpa və inkişafı prosesi uzunmüddətli perspektivə hesablanmış sistemli yanaşma tələb edir. Bu prosedə dövlət dəstəyi mexanizmlərinin səmərəliliyi məqsədyönlü koordinasiya, resursların optimal bölgüsündən və innovativ həllərin tətbiqindən asılıdır. Bu mexanizmlərin təhlili göstərir ki, onlar üç əsas istiqamətdə həyata keçirilir: infrastrukturun bərpa, iqtisadi reabilitasiya və sosial dəstək.

Tədqiqat nəticəsində müəyyən etdik ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən dövlət dəstəyi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi üçün prioritet istiqamətlər aşağıdakılardır:

- İnstitusional bazanın gücləndirilməsi və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi;
- dövlət-özəl tərəfdaşlığın inkişafı və özəl investisiyaların cəlb edilməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi;
- İnnovativ maliyyə alətlərinin tətbiqi və maliyyələşdirmə mənbələrinin şaxələndirilməsi;
- sosial infrastrukturun inkişafı və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi;
- Müasir idarəetmə texnologiyalarının və ağıllı şəhər həllərinin tətbiqi;
- Monitoring və qiymətləndirmə sistemlərinin təkmilləşdirilməsi.

P.Kollier modelinin Azərbaycan reallıqlarına uyğunlaşdırılması göstərir ki, münəfişdən sonrakı bərpa prosesi üç əsas mərhələdən – sabitləşmə, transformasiya və konsolidasiyadan ibarətdir və hər mərhələdə dövlət dəstəyinin müəyyən mexanizmləri tətbiq edilməlidir.

Beləliklə, Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində dövlət dəstəyi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi davamlı proses olmalı və beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla ölkənin konkret şəraitinə uyğunlaşdırılmalıdır. Bu, həmin ərazilərin ölkənin ümumi sosial-iqtisadi inkişafı proseslərinə tam inteqrasiyasını təmin edəcək və regional inkişafın davamlılığına töhfə verəcək.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
2. Myrdal, G. (1957). *Economic Theory and Under-developed Regions*. London: Gerald Duckworth & Co.
3. Poseman, B. (1999). *Social Reconstruction and Community Development in Post-War Regions*. *Journal of Peace Research*, 36(2), 151-166.
4. Colletta, N. J., & Cullen, M. L. (2000). *Violent Conflict and the Transformation of Social Capital: Lessons from Cambodia, Rwanda, Guatemala, and Somalia*. Washington, DC: World Bank.
5. North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Arthur, W. B. (1989). *Competing Technologies, Increasing Returns, and Lock-In by Historical Events*. *The Economic Journal*, 99(394), 116-131.
7. David, P. A. (1985). *Clio and the Economics of QWERTY*. *The American Economic Review*, 75(2), 332-337.
8. Williamson, O. E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting*. New York: Free Press.
9. Kirdina S.G. (2014). *Institusional'nye matritsy i razvitie Rossii: vvedenie v X-Y-teoriyu*. SPb.: Nestor-Istoriya (in Russ).
10. Perroux, F. (1950). *Economic Space: Theory and Applications*. *The Quarterly Journal of Economics*, 64(1), 89-104.
11. Hägerstrand, T. (1967). *Innovation Diffusion as a Spatial Process*. Chicago: University of Chicago Press.
12. Lösch, A. (1954). *The Economics of Location*. New Haven: Yale University Press.
13. Galtung, J. (1976). *Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking, and Peacebuilding*. In *Peace, War and Defense: Essays in Peace Research*, Vol. 2. Copenhagen: Christian Ejlertsen.
14. Collier, P. (2009). *Post-Conflict Recovery: How Should Policies be Distinctive?* *Journal of African Economies*, 18(1), 99-131.

15. World Bank. (2011). World Development Report 2011: Conflict, Security, and Development. Washington, DC: World Bank.

16. UNDP. (2008). Post-Conflict Economic Recovery: Enabling Local Ingenuity. Crisis Prevention and Recovery Report. New York: United Nations Development Programme.

17. On amendments to the decisions of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan “On the rates of customs duties on export-import operations in the Republic of Azerbaijan”

No. 91 dated April 22, 1998 and “On amendments to the decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan “On the rates of customs duties on export-import operations in the Republic of Azerbaijan” No. 91 dated April 22, 1998” No. 181 dated April 30, 2018, <https://nk.gov.az/az/senedler/qerarlar/azərbaycan-respublikasi-nazirlar-kabinetinin-%E2%80%9Cazərbaycan-respublikasında-ixrac-idxal-amaliyyatlari-u-5054>. Accessed January 16, 2025

Ульвия Надир кызы АМИРОВА

UNEC, докторант, Ведущий консультант отдела кадров и правового обеспечения Государственного статистического комитета

НАПРАВЛЕНИЯ УЛУЧШЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ ОСВОБОЖДЕННЫХ ТЕРРИТОРИЙ АЗЕРБАЙДЖАНА

Резюме

Целью статьи является рассмотрение на основе системного анализа основных направлений государственной политики в области восстановления и развития освобожденных территорий Азербайджанской Республики. На основе системного анализа рассмотрены основные направления государственной политики в области восстановления и развития данных регионов. Представлена оценка эффективности существующих механизмов поддержки и предложены пути их совершенствования. Особое внимание уделяется институциональным, экономическим и социальным аспектам реализуемых программ.

Исследование основано на методах системного и институционального анализа, статистических исследованиях, сравнительном анализе и экспертных оценках. В исследовании применяется модель постконфликтного восстановления Пола Колльера для анализа подхода Азербайджана к территориальной реабилитации и предлагается адаптированная структура, состоящая из трех основных этапов: стабилизация, трансформация и консолидация. Исследования показывают, что механизмы государственной поддержки в Азербайджане сосредоточены на трех основных направлениях: восстановление инфраструктуры, экономическая реабилитация и социальная поддержка. Эффективность этих механизмов анализируется с помощью статистических данных и сравнительного анализа.

Результаты исследования свидетельствуют о необходимости дальнейшего совершенствования механизмов государственной поддержки за счет укрепления институциональной базы, разработки инновационных финансовых инструментов, повышения социальной направленности программ развития, внедрения современных управленческих технологий, разработки эффективных механизмов мониторинга и оценки. В исследовании делается вывод о том, что совершенствование механизмов государственной поддержки должно быть непрерывным процессом, адаптированным к конкретным обстоятельствам страны с учетом международного опыта.

Ключевые слова: государственная поддержка, региональное развитие, постконфликтное восстановление, экономическое восстановление, развитие инфраструктуры.

Ulviya Nadir gizi AMİROVA

UNEC, PhD student

Leading consultant of the HR and legal support department of the State Statistical Committee
Doctoral student of the Azerbaijan State University of Economics

DIRECTIONS FOR IMPROVING STATE SUPPORT FOR THE LIBERATED TERRITORIES OF AZERBAIJAN

Abstrakt

The purpose of the article is to consider the main directions of state policy in the field of restoration and development of the liberated territories of the Republic of Azerbaijan based on a systemic analysis. Based on the systemic analysis, the main directions of state policy in the field of restoration and development of these regions are considered. An assessment of the effectiveness of existing support mechanisms is presented and ways to improve them are proposed. Particular attention is paid to the institutional, economic and social aspects of the programs being implemented.

The study is based on the methods of systemic and institutional analysis, statistical research, comparative analysis and expert assessments. The study applies Paul Collier's post-conflict recovery model to analyze Azerbaijan's approach to territorial rehabilitation and proposes an adapted framework consisting of three main stages: stabilization, transformation and consolidation. The research shows that state support mechanisms in Azerbaijan are focused on three main areas: infrastructure rehabilitation, economic rehabilitation and social support. The effectiveness of these mechanisms is analyzed using statistical data and comparative analysis.

The results of the study indicate the need for further improvement of state support mechanisms by strengthening the institutional framework, developing innovative financial instruments, increasing the social focus of development programs, introducing modern management technologies, and developing effective monitoring and evaluation mechanisms. The study concludes that improving state support mechanisms should be a continuous process adapted to the specific circumstances of the country, taking into account international experience.

Key words: state support, regional development, post-conflict rehabilitation, economic recovery, infrastructure development.